

Літаратура

1. Галинская, Е.А. Количественные числительные в памятниках псковской деловой письменности первой половины XVII века / Е.А. Галинская. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.philol.msu.ru>. – Дата доступа: 30.06.2018.
2. Демидов, Д.Г. Указательные местоимения русского языка в исторической ретроспективе и перспективе: связанные и свободные функции : диссертация ... доктора филологических наук : 10.02.01 / Д.Г. Демидов. – Санкт-Петербург, 2011. – 611 с.
3. Крылова, Л.К. Морфологическая стилистика как проблема исторической стилистики русского языка / Л.К. Крылова // Вестник ННГУ. – 2013. – №6-2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kak-problema-istoricheskoy-stilistiki-russkogo-yazyka>. – Дата доступа: 01.07.2018.
4. Титова, Р.Ф. Имя числительное в деловых документах конца XVII века (Дела Азовской приказной палаты) / Р.Ф. Титова // Известия Воронежского государственного педагогического института. Т. 42. – Воронеж: ВГПИ, 1962. – С. 89 – 93.

Г.М. Козел

(настаўнік пачатковых класаў
ДУА “Сярэдняя школа № 8 г. Жодзіна)

ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНЫЯ ЗАДАННІ ЯК АСНОВА ФАРМІРАВАННЯ ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ НАВУЧЭНЦАЎ ПАЧАТКОВЫХ КЛАСАЎ

Навучанне ў сучаснай школе накіравана на практычныя вынікі навучэнцаў, на іх кампетэнтнасць. Змест *лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі* вызначаны ў вучэбнай праграме і ўключае асэнсаванне беларускай мовы як нацыянальнай каштоўнасці, сродку замацавання культурных традыцый, засваенне нацыянальна маркіраваных адзінак беларускай мовы, авалоданне правіламі беларускага маўленчага этыкету [4, с. 36].

Фарміраванне ўказанай кампетэнцыі прадугледжвае выкарыстанне ў якасці прыёму навучання *лінгвакультуралагічных заданняў* – спецыяльна арганізаваных практыкаванняў, звязаных з даследаваннем тых праяў культуры народа, якія адлюстраваліся ў мове. У працэсе выканання лінгвакультуралагічных заданняў адбываецца “непрымусовае збліжэнне ўспрымання інфармацыі (мастацкай, агульнамоўнай) і асабістай маўленчай творчасці” [2, с. 12].

Любая лексіка-семантычная група слоў можа садзейнічаць фарміраванню лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі. На прыкладзе лексіка-семантычнай групы слоў “прадукты харчавання”, “стравы” сфармулюем лінгвакультуралагічныя заданні, якія можна выкарыстоўваць у працы з навучэнцамі пачатковых класаў.

На I ступені агульнай сярэдняй адукацыі культуралагічная інфармацыя выражаецца праз культурнае значэнне адзінак мовы (слоў, прыказак, прымавак, формаў маўленчага этыкету, тэкстаў культурознаўчага характару).

Паколькі ў 1 класе навучанне беларускай мовы скіравана найперш на ўспрыманне беларускага маўлення на слых, а таксама на выпрацоўку маўленчых навыкаў, у падручніку мы знойдем толькі асобныя словы, якія падкрэсліваюць культурную каштоўнасць беларускай мовы: *бульба, цыбуля, птушка, бусел* і інш. Каб замацаваць адметныя беларускія словы, можна папярэдне падрыхтаваць малюнкi і звярнуцца да дзяцей з наступнай умовай:

Практыкаванне. Уявіце сабе, што да Вас у госці завітаў хлопчык з Польшчы. Ён хоча вывучаць беларускія словы. Разгледзь малюнкi. Назаві, што намалювана на кожным малюнку, па-беларуску.

Кампетэнцыі не існуюць у мове абмежавана. Так, пры фарміраванні лінгвакультуралагічных заданняў можна і патрэбна развіваць маўленча-камунікатыўныя ўменні навучэнцаў. Для гэтага прапануем дзецям на слых пачатак сказа, які патрэбна паўтарыць і дапоўніць вывучаным за ўрок словам.

Практыкаванне. Дапоўні адным словам беларускай мовы.

1. У школе прыгатавалі смачную . . . .
2. Курыца знесла . . . .
3. Бабуля вырашыла прыгатаваць чарнічнае . . . .
4. Раніцай я ем . . . . і абавязкова п'ю . . . .
5. Мама звычайна гатуе на вячэру . . . .

У 2-4 класах пры навучанні беларускай мове выкарыстоўваюцца практыкаванні розных тыпаў. Лінгвакультуралагічная інфармацыя пададзена ў падручніку не толькі праз слова. Часта на ўроках навучэнцам даводзіцца працаваць са скарагаворкамі, прыказкамі, прымаўкамі, народнымі прыкметамі, загадкамі.

У працэсе працы над скарагаворкай вучням неабходна не толькі выканаць пэўнае заданне, але і навучыцца хутка і правільна гаварыць скарагаворку. Варта пачаць з няспешнага вымаўлення кожнага гука, а потым паступова нарошчваць тэмп.

Практыкаванне. Прачытай скарагаворку. Вызначы, які гук паўтараецца. Знайдзі слова, якое абазначае агародніну, зрабі яго фанетычны разбор.

Козачка купіла казляняткам кошык капусты (У. Мацвееў) [1, с. 19].

Пры працы з прыказкамі і прымаўкамі настаўнік павінен скіроўваць навучэнцаў на сітуацыі, у якіх можна выкарыстаць тую ці іншую адзінку мовы. Для запамінання прыказак можна прапанаваць працягнуць прыказку па пачатку, скласці прыказку ці прымаўку з рассыпаных слоў. Народныя прыкметы павінны прымусіць навучэнцаў задумацца, які назіральны і мудры беларускі народ. Можна прапанаваць нават скласці свае прыкметы.

Навучэнцам вельмі падабаюцца загадкі. Каб дапамагчы дзецям адгадаць іх, настаўнік абавязкова павінен звяртаць увагу на прыкметы, якія пададзены ў загадцы. Напрыклад,

Хто з Вас сёння бачыў Жэню?

Жэня з'ела ягад жменю.

Усё ў роце пачарнела.

Што такое Жэня з'ела? У. Мацвеенка

У загадцы звяртаецца ўвага, што адгадка – ягада, якая робіць рот чорным. Такая праца дапамагае навучэнцам, асабліва на першым этапе знаёмства з загадкамі.

Існуе шэраг розных відаў загадак. Найбольш дзецям падабаюцца незвычайныя загадкі. Напрыклад, загадкі Алены Церашковай:

У свінні яго нямала.

Я вазьму сабе кавалак.

Каб закуску згатаваць,

Засталося мне дадаць

Палавінку слова ТАТА –

І гатовая... (сала+та)

Конь мой спрытны – самакат –

Даў мне свой апошні склад.

А надалей пойдзе ў нас

Самы лепшы ў годзе час.

Солім, перчым, смажым гэта –

Атрымалася ... (кат+лета)

Падобныя загадкі не толькі развіваюць мысленне дзіцяці, але і вучаць адчуваць мову, “бачыць” словы, часткі слоў.

Карысным і цікавым для навучэнцаў можа з’яўляцца матэрыял з розных слоўнікаў беларускай мовы (этымалагічнага, тлумачальнага і інш.).

Практыкаванне. Слова *ёгурт* прыйшло да нас з турэцкай мовы і перакладаецца як «кіслае малако». Як Вы думаеце, якім чынам быў прыгатаваны першы ёгурт?

Для назапашвання слоў лексіка-семантычнай групы “прадукты харчавання”, “стравы” сярод навучэнцаў былі арганізаваны два праекты: “Школьны сняданак” і “Традыцыйныя стравы беларусаў”.

Праект “Школьны сняданак” быў распрацаваны сумесна з навучэнцамі другога класа. Мэта: узбагаціць маўленне навучэнцаў словамі са значэннем “прадукты харчавання”, “стравы”.

Адказныя за праект вучні фіксавалі меню школьнага сняданку на працягу двух тыдняў. У класе віселі рознакаляровыя лісты паперы, на якіх адказныя вучні запісвалі стравы школьнага сьнеданьня. На працягу дня разам з навучэнцамі мы вызначалі, як прыгатаваць пэўную страву, якія прадукты харчавання патрэбна ўзяць для яе прыгатавання. На другім тыдні разам з другакласнікамі мы зрабілі вывад: меню школьнай сталовай паўтараецца кожны тыдзень.

За час праекта быў прааналізаваны фактычны моўны матэрыял, сабраны самімі навучэнцамі ў межах школы. Пры адказах вучняў

звярталася ўвага на веданне найменняў прадуктаў харчавання і страў, правільнае вымаўленне назваў навучэнцамі.

Праект “Традыцыйныя стравы беларусаў” быў разлічаны на навучэнцаў трэцяга класа. На працягу верасня ўрок беларускай мовы пачынаўся з карткі пэўнай стравы. Навучэнцы былі падзелены на групы па 3 чалавекі. Задача: адказаць на пытанні карткі, каб атрымалася выказванне. На першым і другім тыдні выкананне такога задання займала 10-15 хвілін. Напрыканцы месяца для выканання задання хапала 5 хвілін. За перыяд існавання праекта вучні атрымалі 8 картак: “Салата”, “Яечня”, “Боршч”, “Дранікі”, “Наліснікі”, “Халаднік”, “Катлета”, “Амлет”. Кожны з дзяцей змог выказаць сваю думку.

Прыклад карткі для навучэнцаў у межах праекта “Традыцыйныя стравы беларусаў”

Наліснікі

1. Што такое наліснікі?
2. Якія прадукты трэба купіць, каб прыгатаваць наліснікі?
3. Як прыгатаваць наліснікі?

Было вырашана скончыць працу са словамі лексіка-семантычнай групы “прадукты харчавання”, “стравы” складаннем рэцэптаў прыгатавання сваёй любімай стравы. Усе рэцэпты былі прэзентаваны на пазакласных мерапрыемствах.

Прыведзеныя прыклады заданняў яшчэ раз падкрэсліваюць, што ў фарміраванні культуры асобы прымаюць удзел усе сродкі мовы. У выніку выканання заданняў лінгвакультуралагічнага характару навучэнцы не толькі атрымліваюць разнастайную культуразнаўчую інфармацыю, але і набываюць уменні карыстацца ёю з мэтай забеспячэння паўнацэннай камунікацыі, фарміруюць уласнае культурнае аблічча.

Літаратура

1. Займальныя родныя алфавіты: вершы, загадкі, скарагаворкі : для мал. шк. узросту / Уладзімір Мацвееў. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2013. – 48 с.
2. Мишатина, Н.Л. Лингвокультурологические задачи на уроках развития речи / Н.Л. Мишатина // Русский язык в школе. – 2005. – № 4. – С. 11–14.
3. 5 загадак пра стравы ад Алены Церашковай [Электронны ресурс] / Беларускія загадкі. Народныя і літаратурныя загадкі. – Рэжым доступу: <http://belzag.blogspot.com/2014/09/5.html>. – Дата доступу: 08.11.2018.
4. Учебные программы для учреждений общего среднего образования с русским языком обучения и воспитания: 1-й класс / Министерство образования Республики Беларусь. – Минск : Национальный институт образования, 2017. – С. 34–41.